

Тетяна Григорівна Жаровцева,
доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету дошкільної педагогіки і психології,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Ніщинського, 1, м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається сутність проблеми організації самостійної роботи студентів як потенційної основи професійного навчання, визначено передумови ефективності самостійної роботи студентів

Ключові слова: самостійна навчальна діяльність, студент, готовність, мотивація до навчання, організація самостійної роботи студентів.

Постановка проблеми. Трансформація соціального вигляду нашого суспільства кардинальним чином змінює стратегію підготовки кадрів. Змінюються цілі, зміст, методи освітнього процесу. На передній план виступають питання підготовки фахівців у відповідності з новими освітніми стандартами не тільки володіння вузькоспеціальними знаннями, а й адаптування у складних умовах сучасної дійсності.

Аналіз досліджень і публікацій. У дослідженнях, присвячених плануванню та організації самостійної роботи студентів (Л. Вяткін, М. Гарунова, Б. Єсіпов, В. Козаков, І. Лернер, М. Махмутов, Н. Пोलовнікова, П. Підкасистий та ін.) розглядаються загальнодидактичні, психологічні, організаційно-діяльнісні, методичні, логічні та інші аспекти, особливо в традиційному дидактичному плані.

Метою статті є визначення основних підходів до організації самостійної навчальної діяльності студентів, які сприяють професійному становленню майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Самостійна навчальна діяльність студентів – багатофункціональне явище, що має не тільки навчальне, а й особистісне, професійне значення. Важливість правильно організації самостійної роботи студентів визначається ще й тим, що вона займає близько 60% загального бюджету студентського часу і, відповідно, викладачі повинні з перших днів навчання готувати студентів до самостійного навчання.

Визнаючи важливість і необхідність самостійної навчальної діяльності, фахівці, однак, не прийшли ще до єдиного визначення цього поняття: що саме є самостійною роботою – домашнє завдання, контрольна робота, позааудиторне читання тощо; коли і де вона виконується – на практичних заняттях або в позааудиторний час; чи повинна вона носити творчий характер; яка роль викладача в організації самостійної роботи та ін. На думку психологів, для того, щоб студенти могли виконувати самостійну роботу з кращим результатом, вони мають бути у ній зацікавлені, а також мати певний рівень розвитку таких пізнавальних процесів, як увага, мислення, увага, а також достатній

запас знань. При цьому студенти першого курсу часто не усвідомлюють ролі майбутньої практичної діяльності. Проте, в результаті поступової адаптації до процесу навчання в цілому у студентів з'являються внутрішні мотиви, за допомогою яких підтримується пізнавальна мотивація.

Для того щоб, робота була дійсно самостійною, студенти повинні організувати і виконувати її усвідомлено та раціонально. Це означає, що, по-перше, студент повинен розуміти мету самостійної роботи; по-друге, вміти аналізувати і виділяти найважливіше для досягнення мети; по-третє, визначити, в якій послідовності ефективніше виконувати навчальні дії; знаходити способи і засоби для реалізації поставленої мети; по-четверте, вміти контролювати правильність своїх дій; по-п'яте, бажано опанувати навички самоконтролю. Практика показує, що далеко не всі студенти володіють необхідною мірою самостійності, яка дозволяє усвідомлено організувати свою роботу, управляти та керувати нею. У багатьох студентів немає готовності до самостійної діяльності, що включає мотиваційну, інтелектуальну, професійну та комунікативну готовність.

Формування мотивів навчання ми розпочинали на початковому етапі навчання. Це може виявитися складним процесом, якщо завдання для самостійної роботи носять чисто механічний характер; тексти для самостійного читання несуть в собі нецікаву для студентів інформацію, завдання і вправи виявляються непосильними для студентів і є одноманітними; не враховуються індивідуальні особливості студентів; відсутній систематичний контроль за виконанням самостійної роботи, це веде до того, що студенти взагалі перестають виконувати завдання для самостійної роботи. У процесі організації самостійної навчальної діяльності піднімалася низка питань, що відносяться до готовності самого студента як суб'єкта цієї форми діяльності до її здійснення. Перше питання: чи вміють студенти у своїй більшості здійснювати самостійну роботу? Наші спостереження дають в цілому негативну відповідь. Більшість студентів визнає, що їм не вистачає навичок правильної організації самостійної ро-

боти, частина опитаних взагалі не вміє розподіляти свій час; скаржаться на повільний темп сприйняття на слух навчального матеріалу, читання і конспектування. Процес прийому, осмислення, переробки, оцінювання та фіксування необхідної навчальної інформації викликає істотні ускладнення. Наступне питання, яке виникло: чи може формуватися у студентів здатність до ефективного здійснення самостійної роботи як форми діяльності, а не тільки виконання деякого завдання викладачів? Відповідь на це питання було неоднозначним. Формування цієї здатності припускає особистісний розвиток в плані вдосконалення самодисципліни і розвитку студента як суб'єкта діяльності, що, зокрема, передбачає його вміння виокремлювати й реалізовувати мету, виробляти узагальнені прийоми навчальних дій. Неоднозначність відповіді визначалася тим, що ця здатність ефективна і формується тільки у тих студентів, які мають позитивну навчальну мотивацію і зацікавлене ставлення до майбутньої професії. У студентів, які негативно ставляться до обраної професії, формування навичок самостійної роботи перетворюється в проблему попереднього підвищення навчальної мотивації. Одночасно виникає задача – навчити студентів самостійної роботи, що включає моделювання навчальної діяльності, визначення розпорядку дня, відпрацювання раціональних прийомів, складання планів, написання конспектів, постановки і вирішення навчально-практичних завдань та ін. Таке навчання студентів ґрунтувалося, у свою чергу, на правильній, з погляду теорії навчальної діяльності (Д. Ельконін, В. Давидов, А. Макарова), організації аудіорно-навчальної роботи, в якій були враховані всі зв'язки і переходи від зовнішнього управління викладачем у формах контролю та оцінки до самооцінки і самоконтролю студента. Відповідно, позитивну відповідь на питання про те, чи може у студента формуватися здатність до самостійної роботи, залежить від спільних дій викладача і студента і усвідомлення студентом особливості цієї роботи як специфічної форми діяльності. За характером вирішення навчальних завдань управління повинне реалізуватися за принципом «від рецептивних до продуктивних».

Самостійна навчальна діяльність передбачала системне управління нею з боку викладача. Саме викладач допомагав визначити мету і предмет самостійної навчальної діяльності студента, на основі особистісно-діяльнісного підходу організувати умови здійснення цієї діяльності; він моделював майбутню професійну діяльність, визначав коло комунікативних завдань. Викладач також складав програму самостійної роботи, можливі форми, раціональні прийоми роботи з навчальним матеріалом.

Самостійну навчальну діяльність студентів ми розглядали в декількох ракурсах: як відтворюючу і творчу діяльність. Відтворююча чи реконструктивна діяльність роботи виконувалася студентами за запропонованими зразками: рішення задач, складання таблиць, схем, конспектів занять, планів і програм робо-

ти з дітьми і батьками. Пізнавальна діяльність студента виявлялася на цьому етапі в дізнаванні, осмисленні і запам'ятовуванні навчальної інформації і мала на меті закріплення знань, формування умінь і навичок.

Перехідним етапом у творчій самостійній діяльності була реконструктивна робота, під час якої відбувалася перебудова рішень, складання тез, доповідей, анутовання, написання рефератів.

Творча самостійна робота припускала аналіз проблемних ситуацій, пошук і отримання нової інформації, при цьому студент повинен був сам зробити вибір засобів і методів рішення. На творчому рівні виконувалися навчально-дослідницькі завдання, курсові та дипломні роботи.

Принцип розвивально-творчої спрямованості навчання заснований на продукуванні творчих ситуацій, що мобілізують самостійність і пошукову активність студентів у рішенні поставлених задач. Широко використовувалися ділові ігри та їхні елементи, виконання творчих завдань, інформаційні повідомлення та ін.

Отже, приступаючи до організації самостійної роботи студента в умовах обмеженої кількості годин, було продумано наступні питання: «Яким має бути співвідношення аудиторних занять та самостійної роботи?»; «Який оптимальний обсяг самостійної роботи?»; «Яку частину навчального матеріалу вносити на самостійну роботу?»; Як розподілити відібраний матеріал за формами аудиторної та позааудиторної самостійної роботи?»; Яку навчальну літературу можна використовувати для самостійної роботи?»; «Скільки часу відводити для виконання самостійної роботи?»; «Яка роль викладача в організації та проведенні самостійної роботи?». Всі зазначені питання повинні знайти відображення в робочих програмах самостійної роботи студента. На основі робочих програм необхідно розробляти контрольні завдання, тести, методичні розробки, методичні вказівки з організації самостійної роботи студента.

У робочих програмах повинні бути чітко визначені цілі та завдання, до досягнення яких прагнуть студенти, виконуючи завдання у процесі самостійної роботи; обсяг знань від навичок, якими належить оволодіти; об'єкти та форми контролю. Щоб успішно самостійно працювати, студент повинен мати робочу програму на руках на весь семестр, підручники, посібники, різні словники, методичні вказівки, як працювати зі словником, з книгою, окремих зошит для виконання письмових завдань. Важливо, щоб студент, знаючи власний реальний рівень сформованості знань та навичок, мав чітке уявлення про свої можливості.

Самостійна навчальна діяльність – це спільна діяльність студента і викладача, в якій викладачеві відводиться організаторська, консультативна, контролююча роль. Правильно організована самостійна робота сприяє реалізації принципу індивідуалізації. Для організації індивідуального підходу в процесі самостійної роботи викладачеві доцільно мати велику кіль-

кість різного дидактичного матеріалу – карток із завданнями, які можуть бути різними за ступенем складності і за цільовою настановою. Послідовність роботи над навчальним матеріалом має велике значення для самостійної роботи. Студент повинен зрозуміти: перш ніж приступати до роботи над новою темою, потрібно добре засвоїти попередню. Самостійну роботу треба організувати так, щоб студент постійно долав сильні труднощі, але самостійна робота не повинна бути занадто простою (нижче рівня розвитку розумових здібностей студентів); не рекомендується також давати багато одноманітних завдань. Завдання повинні поступово ускладнюватися, при організації самостійної роботи особливо цінними є завдання проблемного характеру, які потребують пошуку, відкриттів. Однак, практика показує, що викладач за таких форм контролю не встигає у відведений час перевірити ви-

конання всіх завдань. Перевірку рівня знань, навичок і вмінь, набутих під час самостійної роботи, можна проводити і під час аудиторних занять: давати студентам такі завдання, під час виконання яких вони повинні неминуче використовувати матеріал, відпрацьований під час самостійної роботи.

Висновки. Посилення ролі самостійної роботи студентів означає принциповий перегляд організації навчально-виховного процесу у ВНЗ, який повинен будуватися так, щоб розвивати вміння вчитися, формувати у студента здатності до саморозвитку, творчого застосування отриманих знань, адаптації до професійної діяльності в сучасному світі. Це передбачає орієнтацію на активні методи оволодіння знаннями, розвиток творчих здібностей студентів, перехід від потокового до індивідуалізованого навчання з урахуванням потреб і можливостей особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. Н., Козаков В. А., Підкасистий П. И. и др. Организация самостоятельной работы студентов в условиях интенсификации обучения / А. Н. Алексюк, В. А. Козаков, П. И. Підкасистий // Учебное пособие для слушателей ФПК. – Киев, 1993. – 336 с.
2. Богданова І. М. Технології в освіті: теоретико-методологічний аспект / І. М. Богданова. – Одеса; Тес. 1999. – 146 с.
3. Вакуленко В. М. Основи вищої школи України. Навчальний посібник / В. М. Вакуленко. – Луганськ: вид-во СЛУ, 2001. – 247 с.

REFERENCES

1. Aleksyuk, A. N., Kazakov, V. A., Pidkasytyy, P. I. (1993). *Organizatsyya samostyatel'noy roboty studentov v usloviyakh intensifikatsii obucheniya [Organization of independent work of students in terms of training intensification. Textbook for students]*. Kyiv [in Russian].
2. Bogdanova, I. M. (1993). *Tekhnolohii v osviti: teoretyko-metodolohichniy aspekt [Technologies in education: theoretical and methodical aspect]*. Odesa [in Ukrainian].
3. Vakulenko, V. M. (2001). *Osnovy vyschoi osvity Ukrainy [Fundamentals of Higher Education in Ukraine]*. Luhansk: publishing house SNU [in Ukrainian].
4. Zatssepina, O. V. (2007). *Tekhnologiya organizatsii raboty buduschikh pedagogov profesional'nogo obuchniya*

4. Зацепина О. В. Технология организации самостоятельной работы будущих педагогов профессионального обучения: дис. ... канд. пед. наук / О. В. Зацепина. – Екатеринбург, 2007. – 187 с.

5. Козырева О. А. Некоторые особенности формирования и развития культуры самостоятельной работы студентов педагогической академии / О. А. Козырева // Вестник БГПУ им. М. Акмуллы. – 2007. – No1(12) – С. 56-60.

6. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії: Практикум. Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / Г. М. Мешко. – Т.: ТИПУ, 2008. – 165 с.

[Technology of future teachers' independent work organization]. *Candidate's thesis*. Yekaterinburg [in Russian].

5. Kozyrev, O. A. (2007). *Nekotorye osobennosti formirovaniya i razvitiya kultury samostoyatel'noy roboty studentov pedagogicheskoi akademii [Some features of forming and developing Pedagogical Academy students' independent work culture]*. *Vestnik BGPU im. M. Akmulla – Newsletter of BSPU. Named after M. Akmulla* [in Russian].

6. Mieszko, G. M. (2008). *Vstup do pedahohichnoi profesii: Praktykum. navch. posib. dlia stud. vysch. navch. zakl. [Introduction to the pedagogical profession: textbook for university students]*. Ternopil: TYPU [in Ukrainian].

Татьяна Григорьевна Жаровцева,

доктор педагогических наук, профессор,

декан факультета дошкольной педагогики и психологии,

Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского,

ул. Нищинского, 1, г. Одесса, Украина

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТИ СТУДЕНТОВ К САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Самостоятельная учебная деятельность студентов определяется как многофункциональное явление, имеющее не только учебное, но и личностное, профессиональное значение. Важность правильной организации самостоятельной работы студентов определяется тем, что она занимает около 60% общего бюджета студенче-

ского времени и, соответственно, преподаватели должны с первых дней готовить студентов к самостоятельному обучению. Формирование мотивации к обучению начинается на начальном этапе обучения. Это может оказаться сложным процессом, если задания для самостоятельной работы носят чисто механический характер; тексты для самостоятельного чтения несут в себе неинтересную для студентов информацию, задачи и упражнения оказываются непосильными для студентов и однообразными; не учитываются индивидуальные особенности студентов; отсутствует систематический контроль над выполнением самостоятельной работы, что приводит к тому, что студенты вообще перестают выполнять задачи по самостоятельной работе. В процессе организации самостоятельной учебной деятельности поднимался ряд вопросов, относящихся к готовности самого студента как субъекта этой формы деятельности к ее осуществлению. Самостоятельную учебную деятельность студентов мы рассматривали в нескольких ракурсах: как воспроизводящую и творческую деятельность. Воспроизводящая или реконструктивная деятельность выполнялась студентами по предложенным образцам: решение задач, составление таблиц, схем, конспектов занятий, планов и программ работы с детьми и родителями. Познавательная деятельность студента предполагала на этом этапе распознавание, осмысление и запоминание учебной информации и имела целью закрепление знаний, формирование умений и навыков. Доказано, что самостоятельная учебная деятельность предусматривала системное управление ею со стороны преподавателя. Именно преподаватель помогал определить цель и предмет самостоятельной учебной деятельности студента, на основе личностно-деятельностного подхода организовать условия осуществления этой деятельности; он моделировал будущую профессиональную деятельность; определял круг коммуникативных задач. Усиление роли самостоятельной работы студентов означает принципиальный пересмотр организации учебно-воспитательного процесса в ВУЗе, который должен строиться так, чтобы развивать умение учиться, формировать у студента способности к саморазвитию, творческому применению полученных знаний, адаптации к профессиональной деятельности в современном мире.

Ключевые слова: самостоятельная учебная деятельность, студент, готовность, мотивация учения.

*Tetiana Zharovtseva,
Doctor of Pedagogy, professor,
Dean of the Department of Preschool Pedagogy and Psychology,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
1, Nishchynskyi Str., Odesa, Ukraine*

STUDENTS' READINESS FOR SELF-STUDY

Students' self-study is defined as a multifunctional phenomenon, which is not only of educational, but also of personal and professional significance. The importance of proper organization of students self-study is determined by the fact that it takes about 60% of the total time of the course and therefore teachers should start preparing students for self this kind of educational activity since their first days of studying at the university. Formation of motivation to learning should begin at the initial stage of studying at a higher educational institution. It may be a difficult process for students if tasks for their independent work are just mechanical in their nature; texts for independent reading include uninteresting information, tasks and exercises are too difficult for students or just monotonous; if tasks do not consider individual characteristics of students; if there is no systematic monitoring of students' knowledge obtained in the result of their self-study, this leads to the fact that students do not perform tasks at all. In the process of organizing students' course of self-study a number of issues related to students' readiness as subjects of this form of activity for its implementation arises. Self-study of students is considered as reproducing and creative activities. Reproducing or reconstructive activity is work performed by students according to the proposed models: doing sums, charting, writing summaries, plans and programs of work with children and parents. Cognitive activity of students at this stage means learning, comprehension and memorization of information; its purpose is to solidify knowledge, to form competences and skills. It is proven that self-training activities should be managed by a teacher. It is a teacher, who helps determine the purpose and object of students' self-study, on the basis of personally-active approach organize the conditions for this activity; plan future professional activities; define the range of communicative tasks. Strengthening the role of independent work of students is a fundamental revision of the organization of educational process at a higher educational institution, which should be designed to develop students' abilities to learn, to form their motivation for self-development and creative implementation of acquired knowledge, adaptation to professional activity, etc.

Keywords: self instruction, student, readiness, learning motivation.

Подано до редакції 03.08.2015